

UDK: 339.001.6:061.1](497.11)
Biblid 1451-3188, 12 (2013)
Год XII, бр. 43–44, стр. 137–152
Изворни научни рад

Др Горан НИКОЛИЋ¹

СРЕДЊОРОЧНЕ ЕКОНОМСКЕ ПЕРСПЕКТИВЕ ЕУ (2013–2017): ЗНАЧАЈ ЗА СРБИЈУ

ABSTRACT

Relative economic decline of the EU is a trend that lasts for more than a decade. The EU's share of global GDP has steadily fallen since 2000 (when it was one-third) and the IMF estimates that, after a quarter of 2012, will fall to one-fifth in 2017th. The major reason for this trend is the practical decade long stagnation of the industrial production, which has reduced its stake in the cumulative GDP of EU and in the world industry. The share of the EU in global trade over the last decade has been constantly decreasing (from about a fifth to less than one sixth of the world trade) and it is estimated that this trend will continue in the medium term. The EU's share in global FDI flows in the same period also shows a downward trend, and we have a similar medium term projections. When it comes to the development of new poles of global power, inter-polarity, an edited version of multipolarity with an emphasis on interdependence in the economic sense, is the best option for the EU. Eurozone crisis affect Serbia, among other things, through the financial sector, as banks with foreign ownership (predominantly from the EU), which hold three-quarters of banking assets, loans to the Serbian economy in an increasingly smaller scale. In addition, the inflow of FDI from the EU is strongly slowed down. The recession in the euro zone is reflected in a decline in import demand in Italy, Germany and the neighboring countries, which significantly slows Serbian exports.

Key words: EU, medium-term projections, GDP, foreign trade, FDI, inter-polarity, Serbia.

1) СЛАБЕ ЕКОНОМСКЕ ПЕРФОРМАНСЕ ЕУ

Процењује се да је привредна активност ЕУ27 опала за 0,3% у 2012. Блага контракција привреде ЕУ очекује се и у 2013. У складу са проценом

¹ Институт за европске студије, Београд. Електронска адреса аутора: goranvnikolic@gmail.com.

Economist Intelligence Unit-a (16. јануара 2013) еврозона ће имати пад привредне активности од 0,2% у 2013, те благ пораст у наредним годинама (2014–2017), када ће годишње стопе раста износити 1%, 1,3%, 1,4% и 1%. У периоду 2013–2017. стопе раста БДП биће релативно скромне, али скоро двоструко више у САД, док ће Кина после 8,5% у 2013. лагано успоравати на 6,4% 2017. Према прогнозама експерата лондонског *The Economist*-a (јануарски просек, 2013), еврозона ће имати контракцију од 0,1–0,2% у 2013. Незапосленост на нивоу ЕУ износи 10,7%, у новембру 2011, док је знатно виша за чланице еврозоне (11,8%). Очекивано је да би незапосленост у еврозони могла нарасти на 12,5% почетком 2014. са смањивањем фискалних подстицаја, процењују из *Ernst & Young*-a. *Markit's Eurozone Composite PMI*, који је публикован 4. јануара 2013, показатељ кретања економске активности у доминантном делу ЕУ, указује да слабе рецесиони притисци. Индекс се налази на деветомесечном максимуму (47,2 у децембру, после 46,5 у новембру).

Последњи извештај ММФ (*World Economic Outlook*, октобар 2012) даје сличне процене о практичној стагнацији економија ЕУ у 2013, које су засноване на претпоставци да ће европски политичари предузети хитне мере како би се одагнала неизвесност на тржиштима. Дакле, тренутно побољшање на финансијским тржиштима могло би бити само привременог карактера. Ситуацију за извозно оријентисани део привреде ЕУ отежава и очекивани спор раст волумена глобалне трговине, док практична стагнација цене нафте делује у супротном смеру. У свом извештају ММФ велику пажњу посвећује ЕУ, коју види као „епицентар кризе“, наводећи да ризици и проблеми везани за судбину евра посебно подстичу финансијску нестабилност. Одлуке донете у вези са јачањем фискалне дисциплине, као и у вези са јединственом европском банкарском супервизијом су, по ММФ, охрабрујуће. У сваком случају, на почетку 2013. чини се да је евро криза мање акутна, док су инвеститори склони већим ризицима, те се изгледи за глобални раст поправљају, што би посебно требало да буде приметно од средине 2013. Ипак, дужничка криза у еврозони и даље је потенцијални ризик за финансијску стабилност. Посвећеност ЕЦБ (*European Central Bank*) потенцијално неограниченим интервенцијама на тржиштима обвезница периферних држава еврозоне смирила је тржишта, али то није лек за све. Напори да се нађе дугорочно решење за проблем евра, делом кроз већу фискалну и регулаторну интеграцију, су у току. Ипак, изгледи за раст 2013. остају суморни отежани чињеницом да већи број влада није испунио своје фискалне циљеве за 2012, и да ће то практично значити више штедње 2013. него што је првобитно предвиђено.

II) АНТИКРИЗНИ АРАНЖМАНИ У ЕУ

У последњих неколико година ЕУ доживљава трансформацију. Сумарно посматрано главне институционалне „новине“ су: Уговор о стабилности (*Stability Pact*), Европски фонд за финансијску стабилност, Европски стабилизациони механизам, проширена улога евро-групе, појачано дејство ЕЦБ, банкарска унија, Европска агенција за кредитни рејтинг, Европска дужничка агенција (*European Debt Agency*). Све су гласнији предлози и за Пакт за раст, који подразумева нови активистички, фискално експанзивнији приступ у решавању рецесије или стагнације у еврозони. У намери да оснажи одговор на изазове текуће кризе ЕУ је формирала заједничку супервизију банака и омогућила ЕЦБ надгледање рада банака. Иако се многим чини споро, земље ЕУ, односно еврозоне, изналазе нова решења за кризу суверених дугова и остале економске проблеме који погађају ЕУ. ЕЦБ, чије је руководство од августа 2012. заузело радикалнији курс („одбрана евра по сваку цену“), води врло активну монетарну политику и практично монетизује јавне дугове кризом погођених земаља откупљивањем њихових државних обвезница. Капацитети „спасилачких фондова“ (EFSF, односно ESM) се ојачавају. ЕЦБ је на састанку почетком септембра 2012. донела далекосежну одлуку да ће се куповати неограничени број обвезница са роком доспећа до три године. ЕЦБ је увела „Директне монетарне трансакције“ државних обвезница на секундарном тржишту, за чије активирање ће владе морати да испуне строге услове. Овај програм, који ће заменити претходни програм куповине обвезница, обухватиће државне записе са роком доспећа до највише три године. ЕЦБ је, упумпавајућу неколико хиљада милијарди евра у систем, попут ФЕД, деловала брзо и управо потврдила да ће учинити све што је потребно да се избегне пропаст евра. По свему судећи, Немачка ће остати главни благајник Европе, који ће стално тражити строге мере штедње и реформе, али ће увек бити спремна да плати колико је потребно да се еврозона одржи. Наиме, немачки модел привреде заснован на извозу почива на евра, док су немачке банке увелико присутне у задуженим земљама, па ће их немачки порески обвезници морати да спасавају уколико то не успеју земље попут Италије или Шпаније. У том контексту закључак из студије Малабија (2012), где се потенцира да се немачка идеја о решењу кризе практично заснива на томе да Берлин добије *de facto* и *de jure* вето на одлуке националних буџета у замену за евробондове и већу интервенцију ЕЦБ, чини се доста вероватним. Важан узрок кризе произилази из грешке у архитектури валутне уније, укључујући и чињеницу да она предвиђа заједничку централну банку (ЕЦБ), и тиме

заједничку монетарну политику, али оставља фискалну политику чланицама. Слаба примена фискалне дисциплине омогућила је раст јавних дугова у неким земљама. Ипак, финансијска помоћ за Грчку, Ирску и Португал, оснивање EFSF и ESM, као и велике куповине обвезница јавног дуга угрожених земаља од стране ЕЦБ, уз огромну инфузију јефтиних кредита у банкарски систем крајем 2011. и почетком 2012. знатно су олакшале ситуацију, која би са издавањем евро-обвезница била додатно побољшана. Реформе, уколико се спроведу, могле би да ојачају темеље еврозоне и подстакну поверење у евро. Емисија евро-обвезница, иако још далеко од реализације, услед неслагања, пре свега, Немачке, постаје опција која се све више разматра. Полази се од тога да би земље еврозоне „мјутуализацијом“ (спајањем) својих обвезница могле да створе тржиште дуга које би било ривал државним хартијама од вредности САД. Идеја је да свака земља настави са издавањем сопствених обвезница, али и да се део емитованог дуга учини заједничким. Ове „збирне обвезнице“ биле би издате од стране неке врсте заједничке европске дужничке агенције (*European debt agency*), са свих 17 чланица које преузимају заједничку одговорност за отплату. Тај „централни трезор“, или агенција, морали би да имају неку врсту директног приступа пореским приходима сваке државе чланице. Расправа о евро-обвезницама неизбежно води постављању основних питања о природи ЕУ. Такве обвезнице би захтевале да европске земље имају увид у потрошњу других европских земаља, што би значило да би свака држава еврозоне морала да допусти извесну контролу над својим буџетом. Два, претходних година уведена „спасилачка фонда“ – Европски фонд за финансијску стабилност (EFSF) и Европски стабилизациони механизам (ESM), добијају јачи капацитет (биће у паралелној примени до јуна 2013). EFSF (*European Financial Stability Facility*) је у ствари механизам спасавања угрожених држава еврозоне будући да њихове државне обвезнице уживају државне гаранције здравих држава еврозоне, попут Немачке. ESM (*European Stability Mechanism*) је стални инструмент преко којег се пружа финансијска помоћ државама чланицама, уз дугорочно кредитирање капацитетом од 500, односно 700, милијарди евра. Земље које се суочавају са дужничком кризом ће тако од средине 2013. добити помоћ из Европског стабилизационог механизма (ECM), који ће заменити привремени Европски фонд за финансијску стабилност (EFSF). Реакције политичара на кризу у еврозони многи виде као кратковиде, некохерентне, и вођене политичком сврсисходношћу. Ипак, многи се не слажу. Бергстен и Киркегард (2012) сматрају да ће Европа из кризе изаћи јача и евро нетакнут. Они сматрају да је европска криза политичке, а у великој мери, и

презентационе природе. ЕСВ није имала луксуз да усвоји јасну кризну тактику попут ФЕД у САД. Ипак, решења се назиру и главни актери биће ЕСВ (која је већ почела, индиректно, да купује веће количине државних обвезница), ЕСВ, ММФ, те дејство фискалних правила, која су усвојена почетком 2012, на средњи рок. Сваки креатор политике у Европи зна да би колапс евра био политичка и економска катастрофа за све, и тиме је потпуно неприхватљив. Европа има инструменте да реши кризу, пре свега је питање успостављања политичке воље да се плати пре него економске способности да се плати. Ипак, фискална консолидација није све, и продубљивање еврозоне кроз фискалну интеграцију мора се наставити. У суштини, само политички и друштвени аранжмани који као циљ имају да се промене услови под којима су те институције направљене неадекватним могу коначно успети у стварању задовољавајућих институција. Фискални дефицити нису рачуноводствени феномени, већ су последица слабости датих економија и друштава. Рационално решење за проблеме еврозоне није могуће наћи без политичког легитимитета.

III) ПЕРСПЕКТИВА ЕУ: РЕЛАТИВНО ЕКОНОМСКО ОПАДАЊЕ

Економско опадање ЕУ у односу на главне партнере у свету је тренд који траје дуже од деценије. Неразборито и ултра-јефтино кредитирање дуго је прикривало слабост, односно смањену конкуритивност европске индустрије. Економска криза је оголила размере проблема, пре свега у земљама ЕУ са високим платнобилансним дефицитима (на највећем удару су периферне земље ЕУ, тзв. *PIIGS*). Већина земаља ЕУ има високе јавне дугове и велике фискалне дефиците, али кључна ствар која разликује економије које су у тешкој кризи од осталих привреда ЕУ јесте висина спољнотрговинског (или тачније платнобилансног) дефицита, тј. колико увоз надмашује извоз. И ту је кључни проблем доброг дела Европе, односно ЕУ, опадање конкуритивности њене индустрије, и то у корист источне Азије, а пре свих Кине. Последица је пад удела индустријске производње ЕУ у глобалној индустрији, и последично пад удела БДП ЕУ у процењеном светском БДП.

БДП ЕУ константно пада од 2000. (када је износио 33,2%) и у ММФ процењују да ће после четвртинског удела 2012. пасти на петину 2017. Истовремено, али нешто спорије, опада удео САД, док се учешће Кине у светском БДП снажно повећава. Када је у питању индустрија, током прве деценије 21. века пораст индустрије у Кини износио је фантастичних 181%,

у САД скромних 11%, у Немачкој само 3%, док је у Француској, Британији и Италији бележен пад од 1%, 10% и 15%, респективно. Удео ЕУ и САД у глобалној индустријској производњи следствено томе опада у корист Кине. Наиме, ЕУ27 и САД су 2000. чиниле 27%, односно 26% светске индустрије, а Кина 7%, док се 2012. процењује да ЕУ ствара петину, САД шестину, а Кина 21% глобалне индустријске продукције. Удео индустрије у БДП САД тренутно износи 12%, у Кини чак 29%, Немачкој 19%, Јапану 18%, Француској или Британији само по 10%. После снажног пада 2010. дошло је до дуплирања СДИ (*Foreign Direct Investment* – страних директних инвестиција) токова везаних за ЕУ у 2011. Токови инвестиција из ЕУ27 достигли су 370 милијарди евра 2011. (и још су увек нижи од 383 милијарде из 2008), после пада са 316 2009 на 146 2010. Приливи СДИ у ЕУ27 из „остатка света“ били су 225 милијарди евра 2011, после пада са 234 милијарде у 2009. на 104 милијарде у 2010. ЕУ је нето-инвеститор као и ранијих година. Ипак, значај ЕУ27 као инвеститора опада од почетка кризе. Удео у приливу глобалних СДИ опао је за 1/3 (са 43,2% на 26,7% глобалних СДИ), док је и одлив инвестиција из ЕУ драстично смањен (удео ЕУ се смањивао са чак 58% 2007. на 34,7% 2011). Учешће ЕУ у глобалној трговини је у паду. Наиме, у периоду 2006–2011. учешће ЕУ27 у укупном светском робном извозу опада са 17,3% на 15,2%, а у увозу са 19,1% на 16,7% 2011. (ЕУ је 2000. чинила 18,2% глобалног извоза). Пад удела наставио се у 2012: на 15% глобалног извоза и 16% светског робног увоза, нашта указују подаци ЕУРОСТАТ. Иначе, трговина робама је око три пута већа од међународне трговине услугама, где ЕУ доминира (са уделом у глобалном извозу услуга од чак 42%, и увозу од 40% 2011), будући да се услуге теже крећу ван националних граница). Иначе, „унутрашња спољна трговина“ ЕУ (интра-трејд), је скоро два пута виша од екстерног извоза. САД су најважније увозно тржиште за робе из ЕУ, али опадајуће (са 27,8 % 2001. на 16,8% десет година касније). Кина је трећа дестинација за робни извоз ЕУ (8,8% извоза ЕУ27), а Швајцарска друга (9%). Када је увоз у питању најважнија је Кина, где је забележен раст од 3,5% током 2011, што је најспорији раст у последњој деценији (осим пада 2009). Увоз из Русије порастао је за 24,4%, те је Русија друга по увозу за ЕУ, а САД трећа. Почетак дугоочекиваних разговора о *trans-Atlantic-trade* између САД и ЕУ очекује се током 2013. То би значило отварање затвореног аграрног тржишта ЕУ, укидања царина и смањивања регулације, што би подстакло трговину и међусобне инвестиције, док је за ЕУ главно питање ограничења код јавних набавки америчке Владе. Европски званичници ове разговоре виде као веома потребан извор раста за регион, посебно због рецесије. Истина је да су царине релативно ниске, у

просеку мање од 2%, али на великом обиму годишњег промета робе између САД и Европе, око 450 милијарди евра годишње, то би дало високе уштеде. Главна корист од договора била би укидање прописа који ограничавају трговину. За разлику од договора о трговини са азијским земљама зона слободне трговине са ЕУ не би антагонизовала водећу, Демократску партију.

IV) ОЧЕКИВАНА ПРОМЕНА ПОЛОВА МОЋИ

Насилне транзиције моћи, у којима растуће силе (као Кина, земље БРИК, итд.) свргавају са престола водеће силе (САД, донекле ЕУ) креирају нови поредак су под знаком питања. Наиме, данас функционише значајан број општеприхваћених и снажних међународних институција (УН, пре свих) за које се може рећи да су имале релативно великог успеха у амортизовању латентних криза и регулисању односа међу државама, појачаних разгранатим системом међународног права. Сама Европска унија може се посматрати из овог спектра, као институционализација сарадње на регионалном нивоу, данас свакако јединствена у свету. Претпоставка Џозефа Наја и Роберта Кеохејна о растућој комплексној међузависности света, испреплетеног трговинским разменама, инвестицијама, готово безграничним протоком идеја и ставова, уз раст нетрадиционалних, невестфалских чинилаца попут НВО, неформалних интересних група па и међународних терористичких организација, досад је невиђена у историји. Ипак, не треба сметнути са ума да су државе и даље најважнији глобални актери, далеко иза њих је глобални бизнис, а далеко иза њега остали актери. Територијална добит се не претвара аутоматски у укупну добит; исплативост рата зарад територија је веома релативна. Из овога такође следи да је чиста војна сила махом бескорисна у решавању сложених друштвених проблема, а да јој је употребна вредност сведена на *претњу*, потенцијалну употребу. Вредност ових текућих промена за Европску унију је у томе што је она практично водећа снага у свим овим тачкама; готово једина мимо УН поседује институције које имају способност одговора на ове изазове па и искуства у примени и практичном деловању. Њено колективно знање је у том смислу непревазиђено. Поставља се питање односа постојећих и долазећих глобалних фактора, начина пројекције моћи и утицаја и њихове природе. Џолион Ховорт је систематизовао пет могућих исхода када је у питању подела моћи. Први је униполарни свет, тј. наставак доминације САД започете с крајем Хладног рата у ближој и предвидивој будућности. Други је биполарни поредак који би кодификовао економску моћ Кине и створио тзв. Г-2 свет. Ова подела би ишла на уштрб економских интереса како ЕУ

тако и других чинилаца, а остаје нејасно у којој мери би Кина са тих позиција градила своју војну моћ, те да ли би је и како користила. Неполарни поредак би обележио крај америчке хегемоније али без новог успостављеног поретка; неструктурисани утицаји читавог низа чинилаца, не само политичких него и економских и идеолошких вероватно би били међуфаза до креирања новог глобалног баланса. Мултиполарни исход је вероватно највише очекивана варијанта, која, међутим, оставља много простора за тумачења. Роберт Каган је тврдио да је након победе у рату са Грузијом Русија поново постала сила и тиме вратила свет у равнотежу. Амерички Национални обавештајни савет је изложио неколико могућих подела полова у процесу који је нужно насилан, било да су га изазвале тзв. ревизионистичке силе (БРИКС) или су последица еколошких катаклизми. Најбоља опција за ЕУ је интерполарност, идеја коју је разрадио Ђовани Греви (2009). Интерполарност је уређена верзија мултиполарности са нагласком на међузависност у економском смислу коју је донела глобализација у последње две-три деценије. Иако предвиђа паралелно постојање три облика мултиполарности – кооперативни, компетитивни и конфронтациони, Греви инсистира да је кооперативни облик онај којем би ЕУ морала да тежи и да га ствара. Уочавајући сву комплексност текућих промена он се слаже да нема брзих решења, да нема проблема са само једним узрочником и једне валидне идеологије. Међутим, комплексност је можда појава коју академска заједница може да објашњава у целисти; политичари ипак не могу. Они морају да идентификују примарне чиниоце, главне узроке и главне токове, чворне тачке преко којих се процеси контролишу и усмеравају у сопствену корист. Иако признаје да је моћ разуђена, Греви тврди да су државе данас релативно јаче него што се то мислило у времену пре кризе, а при томе третира ЕУ као државу тј. као државну структуру. Државна интервенција у финансијском сектору, контрола енергената и протекционистичке тенденције и могућности за њихово спровођење јасно говоре о томе. Интерполарност се разликује од неполарности управо у том сегменту што тврди да и даље не постоје центри моћи довољно јаки да имају исти утицај као државе (мултинационалне компаније, НВО, терористичке групе, медијски конгломерати итд.). Од мултиполарности се разликује по томе што инсистира на очувању веза које је створила глобализација и које би биле употребљене за решавање заједничких или појединачних проблема. Греви сматра да је, због сопственог искуства, ЕУ у врло повољној позицији да делује у тако постављеном систему. Његова је претпоставка да су тековине мирног развоја и постепене демократизације читавог европског континента

уграђене у све институционалне механизме ЕУ, а да је њена бирократија довољно упорна и довољно флексибилна у превазилажењу проблема различите природе и различитог интензитета. Међутим, Гривијева визија зависи од исувише много променљивих величина да би се могло тврдити да је посве вероватна. Овде смо је навели као практично једини сценарио у којем би ЕУ могла да (п)остане чинилац који одлучно утиче на догађаје и који креира реалност. Основно питање је зашто би други глобални чиниоци прихватили аргументе ЕУ да је управо њен нормативни дискурс најпогоднији за све. Билатерални меркантилизам, који постаје пракса у претходне три-четири године, пројектује на политичку улогу ЕУ у очекиваном мултиполарном свету. Немачка се показала као најјачи представник ексклузивно комерцијалног грађења спољнополитичких односа, нарочито са земљама БРИК, али ни остале земље (Шпанија и Британија, на пример) нису далеко иза ње. Не само да такво редуковање спољне политике на економску добит није пример који би требало следити, него је инхерентно штетан по прокламована европска начела. Пратећи повратну везу, то је можда и доказ да ЕУ (и земље чланице) немају већи ниво односа са појединим регионалним економским силама (и Кином) који одмичу од трговинске размене. То је нарочито индикативно у односу на азијски континент, према којем ЕУ једноставно нема никакав стратешки поглед. За разлику од САД и Русије, Европска унија не учествује на регионалним форумима попут Источноазијског самита. Упуштајући се у меркантилистичку и реципрочну комерцијалну сарадњу, Унија губи на више нивоа. Таква пракса појединих држава чланица слаби управо срж постигнуте договорене спољне политике. Практика коју је сам Брисел водио је по својој природи контрадикторна: ЕУ се нуди као искључиво економски партнер, који при томе губи своју релативну економску моћ над другима, чиме учествује у игри у којој је једино средство игре оно који му полако клизи из руку. Тиме штети једној од својих основних улога: прокламовању и имплементацији норми које сматра есенцијом свог постојања али и вредним доприносом пожељном светском либералном поретку. Ако иза ових меркантилистичких појава стоји описана тежња да се у систем инкорпорирају друге регионалне силе, мало је вероватно да би оне пристале да буду „купљене“ реципрочним трговинским аранжманима. Оне ће пре захтевати удео у одлучивању, а ЕУ би морала да посвети више пажње политичком аспекту тог процеса, управо како те силе не би захтевале потпуну ревизију система, повећавајући тиме изгледе за сукоб уместо сарадње. Одустајањем од својих политичких норми Европска унија једноставно нема шта да добије, а ризикује много више од краткорочног

тренда економске размене. Сведено на свет као тржиште идеја, ЕУ је у јединственој позицији да понуди визију решавања текућих проблема и начина управљања светом, а при том готово да нема негативни имиџ и не изазива одбојност као што то чине САД. Искуство очувања културног идентитета, унапређења економске међузависности, постојање одрживих политичких форума за решење најразноврснијих питања, сузбијање мултинационалног криминала – све су то питања у којима ЕУ данас предњачи. Њен општи успех у свету будућности ће највећим делом зависити од тога да ли ће та питања успети да постави као примарна питања светског управљања.

V) СРЕДЊОРОЧНЕ ЕКОНОМСКЕ ПРОЈЕКЦИЈЕ ЗА ЕУ

Анализирајући податке из Табеле 1. ММФ, може се видети да се очекује врло спор опоравак економије ЕУ у периоду 2014–2017, после благе контракције 2013. ММФ пројектује благ раст инвестиција, као удела у БДП (са 18,3% 2013. на 19,2% БДП 2017). Средњорочно, инфлација би по ММФ

Табела 1. Главни макроекономски индикатори ЕУ 2010–2017.

	Јединица мере	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
БДП, реални раст	у %	2,1	1,6	-0,2	0,2	1,5	1,9	2,0	2,1
БДП, текуће цене	текући долари, млрд.	16.301	17.611	16.414	16.478	16.957	17.518	18.127	18.769
Удео у глобалном БДП	у %	25,8	25,2	23,0	22,2	21,7	21,2	20,7	20,2
БДП по куповној моћи	Текући интернационални долари, млрд.	15.283	15.853	16.074	16.366	16.854	17.459	18.143	18.903
Инвестиције	% БДП	18,7	19,0	18,4	18,3	18,5	18,7	19,0	19,2
Инфлација, на крају године	у %	2,5	3,0	2,2	1,8	1,7	1,7	1,8	1,9
Консолидовани јавни приходи	% БДП	43,3	44,0	44,4	44,7	44,6	44,5	44,5	44,5
Консолидовани јавни расходи	% БДП	49,8	48,4	48,3	47,9	47,2	46,5	45,9	45,4
Бруто јавни дуг	% БДП	79,3	82,1	87,2	88,8	88,8	87,9	86,3	84,1
Платни биланс, салдо текућих трансакција	% БДП	0,0	0,2	0,5	0,7	0,8	1,0	1,1	1,2

Извор: *International Monetary Fund, World Economic Outlook Database*, октобар 2012.

требало да буде у складу са основним циљем ЕСВ: испод (али врло близу) 2%. Чине се доста оптимистичним пројекције ММФ о благом константном паду јавне потрошње и јавног дуга у кумулативном БДП ЕУ, као и побољшање салда платног биланса.

VI) КАНАЛИ УТИЦАЈА КРИЗЕ У ЕУ НА СРБИЈУ

То што ће раст у еврозони бити у негативној зони у 2013. утицаће кроз два главна канала на Србију. Прво ће бити ослабљена увозна тражња, пре свега у Италији и Немачкој, као и земљама региона, што ће негативно утицати на раст домаћег извоза. Друго, приливи инвестиција биће смањени, исто као и ино-кредитирање. Добре стране су што дознаке и пензије из иностранства не показују повезаност са кризом. Раст цена енергената и неких сировина нам не иде на руку. Ово не важи за храну, бакар и алиминијум, који чине трећину домаћег извоза. Канали утицаја кризе јавних дугова у ЕУ на економију Србије прво иду преко спољне трговине, финансирања државе и банака, јер 75 одсто домаћих банака има већински страни капитал. Наиме, Србија знатно преко половине свог извоза (тачније 58%, а са Хрватском која ће 2013. постати пуноправан члан ЕУ близу 62%), који је веома значајна ставка у расту, извози у земље ЕУ (свака тешкоћа у ЕУ не одговара Србији и утиче на смањење тражње унутар ЕУ). Други канал, преко којег криза у ЕУ може да утиче на овдашњу привреду, јесте финансирање државе, где Србија релативно доста добро стоји. Учешће краткорочних извора у финансирању државе међу најнижима је у региону. То чини Србију веома стабилном, дакле земља није превише изложена такозваним „ризикима рефинансирања“. Криза у ЕУ може да утиче на Србију и преко финансијског сектора, пошто у земљи више од 75% банкарске активе чине стране банке. Српски банкарски систем је истина много мање изложен ризику рефинансирања краткорочних кредитних линија, а добро је и све веће учешће дугорочних кредитних линија у изворима финансирања банкарског сектора. Суштински у Србији је кључни проблем незапосленост и напретка неће бити док не буде раста запослености, односно плата, а економија неће почети да расте док не почне да расте потрошња. Тешко је очекивати да се у релативно кратком временском периоду Србија пробије на нека друга тржишта, на пример источна, која ће имати много динамичније стопе раста, као што је Азија. Интеграција робних тржишта и предузећа кроз директне инвестиције и заједнички наступ на трећим тржиштима су три основне могућности да се земље региона заједничким снагама опораве од кризе. Највећи потенцијал

за опоравак кроз интензивирање размене имају Хрватска и Србија, у којима је уместо непуних 600 милиона евра у оба правца, могуће подићи обим размене на преко две милијарде евра, утичући на опоравак бруто домаћег производа обе државе за преко један процентни поен. Робна размена између бивших југословенских република и територија изнела је 9,5 милијарди евра у 2010. години и овај износ представља реалну вредност између једне петине и једне четвртине њихове робне размене крајем осамдесетих година прошлог века. Највећи потенцијали за опоравак кроз уравнотежење вредности размене постоји у експанзији извоза БиХ, Црне Горе и УНМИК Косова ка Словенији, Хрватској и Србији. Други канал за опоравак представља већа производна интеграција у међусобним инвестицијама. До сада је постојала огромна асиметрија: Словенија је била доминантан инвеститор у готово свим бившим југословенским републикама, Хрватска и Србија за БиХ, док већина могућих билатералних токова не постоји. Хрватска, Србија и Словенија су инвестирале преко 2,1 милијарди евра у БиХ, док улагања из ове државе у иностранство готово да и не постоје. Фирме из Словеније су у Србију инвестирале 1,45 милијарди евра, из Србије у Словенију само 34, а из Хрватске у Србију 506 милиона евра, док улагања из наше земље хрватска статистика региструје под „осталим“, као статистички занемарљиве вредности. Разлози за ове асиметрије су конкурентске способности предузећа, док се са друге стране ради о скривеним баријерама за улазак компанија из Србије, али и из других бивших југословенских република. Начин за амортизовање утицаја криза је заједнички наступ на трећим тржиштима. Удео неевропских земаља у укупном извозу Хрватске износио је 17% 2011, Словеније осам одсто, а осталих бивших југословенских република пет и мање процената. Заједнички наступ на трећим тржиштима смањιο би јединичне трошкове уласка, као што би и постизање довољне економије обима утицало на превазилажење првобитних трошкова транспорта. На власницима производних предузећа и трговцима из бивших југословенских република је да препознају сопствене интересе и да унапреде сарадњу ради опште користи, а на политичарима и државама је да ове процесе не ометају, а ако могу да их подстичу. Када је у питању утицај кризе на курс динара дошло је до депресијације српске монете од 8% током 2012, и за трећину од почетка кризе, септембра 2008. Слабљење су бележиле и остале монете источне Европе, али углавном у мањој мери. Иначе, у последњих 12 година динар је депресирао 48%. Валуте Румуније и Украјине депресирале су од 2000. нешто више, а монете као рубља и форинта умереније.

VII) ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА: КАКО КОНТРОЛИСАТИ И УСПОРИТИ ПАД

Већина аналитичара се слаже да се Запад, па и Западна Европа, суочавају са годинама спорог раста. Неки процењују да би то могло потрајати три године, а поједини економисти, као Марк Фабер, и целу наредну декаду, која би могла бити слична оној која јој је претходила. Јасно је да ће висока незапосленост и слаба потрошња снажно успоравати раст западних економија ове и наредне године. По Нуриелу Рубинију, развијене земље су у замци спорог раста и потребни су фискални стимуланси и не тако оштри програми штедње. Криза сувереног дуга и поделе унутар ЕУ на линији богати север – сиромашни југ, центар – периферија, непреклапање чланства у еврозони са чланством у ЕУ, непреклапање чланства у НАТО са чланством у ЕУ, одражавају се на институционалну неодлучност и инертност. Билатералне тенденције држава чланица на спољном плану, попут директних комерцијалних веза Немачке и Кине мимо бриселске администрације отежавају позицију ЕУ. Различити институционални аранжмани који карактеришу ЕУ и ASEAN готово потпуно поништавају нормативни утицај који би ЕУ волела да види у домену људских права. Поједини аутори, као Сантини, су већ истакли драстичан раскорак између економских и политичких веза између ЕУ и Источне Азије репрезентованог на нивоу ASEAN. Криза јесте повезана са дугом, али је кључни платнобилансни дефицит. Наиме, постојао је велики дуг и пре 2008. у Шпанији и Италији, али не државни, него приватни (компаније и *mortgage borrowers* су узимали зајмове). Камате су биле рекордно ниске у земљама југа ЕУ када су ушле у еврозону, што је охрабрило *debt-fuelled boom*. Нпр., јавни и приватни дуг (*non-financial sector debt*) Француске порастао је са 243% БДП на 321% 2000–2010, Шпаније са 258 на 355%, Италије са 252 на 310, и Немачке са 226 на само 241% БДП. Интересантно је и објашњење да је главни разлог кризе у ЕУ то што базични принцип слободне трговине да валута мора да се врати у земљу порекла није испоштован због постојања еврозоне, што се своди на захтев за балансирану а не слободну трговину. Нпр. када Кина или САД тргују са Грчком они добијају евре, али их инвестирају у сигурнију земљу попут Немачке. Резултат су високи трговински дефицити периферних земаља ЕУ. Поред тога, 1.400 милијарди долара се држи ван САД, и тај се новац не враћа у САД, што проузрокује губитак послова и БДП у другим земљама у којим су ти долари.

Дугорочно једна од највећих претњи за ЕУ је демографско опадање. Деценијама су богатије чланице ЕУ са севера, посебно Немачка,

неутралисале ниску стопу фертилитета подстичући мигранте са југа и истока континента, што је помогло изградњу продуктивних извозно оријентисаних привреда. Стопа фертилитета у Шпанији пала је за 50% у пола века на само 1,4 детета по жени. Томас Соботка, истраживач са *Vienna Institute of Demography*, процењује да од процењиване 22 државе ЕУ чак 15 имају пад стопе фертилитета од почетка кризе 2008. То је у контрасту са растом у 19 земаља од 22 током 2005–2008. Запад је већ почео да губи монопол у индустријским капацитетима, техничком знању, па чак и девизама. Кина и Јапан сада тргују користећи јуан и јен. Чак се и равнотежа војне моћи – што показују растући буџети Кине, Индије и Бразила за ову намену, стално помера, додуше поступно. Капацитети САД за иновације и креативност и даље су без премца, као и њихова „мека“ моћ. Научници из САД су добили 39 процената Нобелових награда. Најбољи универзитети се налазе на Западу и њихов ниво образовања и даље је виши него у другим деловима света. На крају, западне земље и даље имају војну премоћ, која неће скоро бити надмашена. САД и даље одвајају за одбрану скоро колико и све остале земље света заједно. Обамин план о успостављању транспацифичке слободне трговинске зоне из које би Кина била искључена брине Кину. На крају, америчка културна премоћ је неспорна. Ипак, Запад никада неће повратити јединствену позицију коју је имао од 16. до 20. века, нити ће САД задржати неспорну моћ коју је имао 1945. или статус суперсиле током деведесетих. *Nation's Health Report*, који је почетком 2013. издала *Chinese Academy of Sciences*, предвиђа да ће кинеска економија престићи САД 2019, док ће Кина постати доминантна глобална сила 2049. на стогодишњицу социјалистичке револуције. Чини се да су реалније процене које тај тренутак виде на самом почетку треће деценије 21. века. Лондонски *The Economist* предвиђа да би то могло бити 2021, под условом да инфлација у Кини са просечно 4% буде двоструко виша од оне у САД, да просечни раст буде 7,5% у Кини и 2% у САД, а да курс јуана и долара буде практично фиксиран (просечни раст од 7% помера ствари за само једну годину). *The Economist Intelligence Unit* предвиђа да ће Кина престићи САД, такође 2021. Потребно је прихватање нужности прилагођавања међународних институција и постизање споразума о правилима са новим силама. Европа треба да координише политику и стратегију са САД. Економски раст мора да почива на тржишној економији али регулисаној разумним правилима и неопходном заштитиом, у којој је финансијски сектор сведен на рационалну меру. Чињеница је да је евроскептицизам у порасту, као и отпор реформама. Слаби економски изгледи и политика гашења пожара остаће извори неизвесности и ризика у 2013. Поента је да

сама Европа пронађе формулу за враћање економског раста. Уз то, Г-20 мора да направи договоре о смањивању притисака у смеру протекционизма, иако има наговештаја да је тренд усмерен ка трговинској либерализацији, нарочито у оквиру ЕУ, која је генерисала јак интерни консензус о потреби за новом великом трансатлантском економском сарадњом. Немачки министар финансије Wolfgang Schauble је оптимистичан када је у питању 2013. и сматра да је најгоре прошло. С друге стране, његова канцеларка Ангела Меркел, тврди да би криза могла трајати још пет година, иако сматра да је Европа на правом путу да је превазиђе. Последњих десет до петнаест година са припремом и лансирањем евра дошло је до појачане финансијске међузависности унутар земаља које чине еврозону, те је стога мало оних којима је непосредно у интересу да је растуре.

VIII) ИЗВОРИ

1. Ahearn, Raymond, Jackson, James K., Mix, Derek E., Nelson, Rebecca M., "The Future of the Eurozone and U.S. Interests", CRS Report for Congress, 17.1.2012, Интернет, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/R41411.pdf>.
2. Bergsten, Fred, Kirkegaard, Jacob Funk, "The Coming Resolution of the European Crisis", *Policy Briefs* PB12-1, Peterson Institute for International Economics, 2012.
3. Bremmer, Ian, *The top risks of 2013*, Eurasioa Group, 7.1.2013. http://eurasia.foreignpolicy.com/posts/2013/01/07/the_top_risks_of_2013, Интернет, <http://www.eurasiagroup.net/pages/top-risks-2013>.
4. Economy, Elizabeth, Segal, Adam, "The G-2 Mirage", *Foreign Affairs*, May/June 2009, Vol. 88, No. 3.
5. EIU global forecast (Januar 2012) – growth to pick up in mid-2013.
6. Howorth, Jolyon, "The EU as a Global Actor: Grand Strategy for a Global Grand Bargain?", *Journal of Common Market Studies*, Vol. 48, No. 3, 2010.
7. Игрутиновић, Милан, „Европска спољна политика на двоструком колосеку промена: утицај нових институционалних решења и питање актуелне глобалне улоге“, *Право и друштво*, год. 2012, бр. 1.
8. IMF, World Economic Outlook Database, October 2012.
9. Grevi, Giovanni, "The Interpolar World: A New Scenario", *Occasional Paper*, No. 79, EU-ISS, Paris, 2009.
10. Kagan, Robert, *The Return of History and the End of Dreams*, Knopf, New York, 2008.
11. Kotkin, Joel, What s Really Behind Europe s Decline? It's The Birth Rates, Stupid, Forbes, Интернет, <http://www.forbes.com/sites/joelkotkin/2012/05/30/whats-really-behind-europes-decline-its-the-birth-rates-stupid/2/>, 30/05/2012.

12. Levinson, Marc, "U.S. Manufacturing in International Perspective", *Congressional Research Service*, Washington, 2012.
13. Mallaby, Sebastian, "Europe's Optional Catastrophe: The Fate of the Monetary Union Lies in Germany's Hands", *Foreign Affairs*, July/August 2012.
14. Mosley, Layna, "How Eurozone Government Debt Works, Don't Sweat the Bond Markets", June 12, 2012, *Foreign Affairs*, Интернет, <http://www.foreignaffairs.com/articles/137711/layna-mosley/dont-sweat-the-bond-markets>.
15. National Intelligence Council, *Global Trends 2025: A Transformed World*, Washington DC, November, 2008.
16. Николић, Горан, Игрутиновић, Милан, „Глобални положај ЕУ – политички и економски аспекти“, *Национални интерес*, бр. 3/2012.
17. Nye, Joseph, Keohane, Robert, *Transnational Relations and World Politics*, Harvard University Press, Cambridge, 1972.
18. Reddy, Sanjay, *Hamlet without the Prince: Politics and the Eurozone*, Интернет, <http://www.amandlapublishers.co.za/special-features/global-financial-crisis/1509-hamlet-without-the-prince-politics-and-the-eurozone-by-sanjay-reddy>.
19. Regilme, Santino F., Jr, Salvador, "The Chimera of Europe's Normative Power in East Asia: A Constructivist Analysis", *Central European Journal of International & Security Studies*, March 2011, Vol. 5, Issue 1.
20. Vedrine, Hubert, "Decline is a choice", *Foreign Policy*, 10.10.2012, Интернет, http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/12/10/Decline_Is_a_Choice.